

คอลัมน์ “จากท่าพระจันทร์ถึงสนามหลวง”

ผู้จัดการรายวัน ฉบับวันพฤหัสบดีที่ 21 มกราคม 2542

Fernando Henrique Cardoso

รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์

เมื่อเฟอร์นันโด เอ็นริเก้ การ์โดโซ (Fernando Henrique Cardoso) ชนะการเลือกตั้งประธานาธิบดีแห่งประเทศบราซิลในเดือนตุลาคม 2537 นั้น ผมเอาใจช่วย และติดตามความเป็นไปในบราซิลอยู่ห่างๆ

ผมมีได้รู้จักมักคุ้นการ์โดโซเป็นการส่วนตัว แต่ผมเอาใจช่วยการ์โดโซแค่เฉพาะกับที่เคยเอาใจช่วยโทนี่ เว็ดจ์วูด เบนน์ (Tony Wedgewood Benn) แห่งพรรคกรรมกรอังกฤษ ซัลวาเตอร์ อัลเลนเด่ (Salvator Allende) แห่งชิลี และฟรองซัวส์ มิตเตอรองด์ (Francois Mitterand) แห่งฝรั่งเศส

สำหรับผู้ที่สนใจศึกษาพัฒนาการทฤษฎีพึ่งพา (Dependency Theory) น้อยคนนักที่ไม่เคยได้ยินชื่อการ์โดโซ หนังสือเรื่อง *Dependency and Development in Latin America* (1979) ที่เขาเขียนร่วมกับเอ็นโซ ฟอลเล็ตโต (Enzo Falletto) ถือเป็นหนังสือคลาสสิกของทฤษฎีนี้ ผมรู้จักการ์โดโซผ่านการศึกษาทฤษฎีพึ่งพานั่นเอง

เฟอร์นันโด เอ็นริเก้ การ์โดโซ เกิดในครอบครัวทหารในปี 2475 บิดาเป็นนายพลชาตินิยม ในเวลานั้น กองทัพบราซิลแบ่งแยกเป็น 2 ฝ่าย ฝ่ายหนึ่งต่อต้านคอมมิวนิสต์ อีกฝ่ายหนึ่งเป็นพวกชาตินิยมเอียงซ้าย การ์โดโซสำเร็จการศึกษาสังคมวิทยาจากมหาวิทยาลัยเซาเปาโล (University of São Paulo) ปลายทศวรรษ 2490 และทำงานเป็นอาจารย์ในมหาวิทยาลัยนั้น หลังสำเร็จการศึกษา โดยที่ในขณะเดียวกันก็เป็นสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์ (PCB) แม้ว่าการ์โดโซลาออกจากพรรคคอมมิวนิสต์ในปี 2497 แต่ยังคงติดต่อสัมพันธ์กับพรรคนั้นต่อมาอีก 10 ปี สำหรับปัญญาชนคนหนุ่มสาวชาวบราซิลในยุคนั้น ดูเหมือนจะไม่มีทางเลือก ในเมื่อพรรคคอมมิวนิสต์เป็นพรรคฝ่ายซ้ายเพียงพรรคเดียวที่มีอยู่

มหาวิทยาลัยเซาเปาโลก่อตั้งในปี 2477 โดยกลุ่มนักธุรกิจเสรีนิยม นำโดย Julio de Mesquita Filho นายทุนหนังสือพิมพ์ การศึกษาในมหาวิทยาลัยนี้ได้รับอิทธิพลทางปัญญาจากยุโรปตะวันตก 2 กระแส กระแสหนึ่งเป็นกระแสฟาสซิสต์ (Fascism) จากเยอรมนีและอิตาลี กระแสนี้ทะลุทลวงสู่สาขาวิชาวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ และคลาสสิก อีกกระแสหนึ่งเป็นกระแสเสรีนิยมของฝรั่งเศส กระแสนี้ทะลุทลวงสู่สาขาวิชาสังคมศาสตร์และปรัชญา โดยที่มีการศึกษา

ผลงานของนักคิดชาวฝรั่งเศสอย่างกว้างขวาง ไม่ว่าจะเป็น Lévi-Strauss, Fernand Braudel, Pierre Monbeig, Roger Bastide, Claude Lefort และ Michel Foucault การ์โดโซเติบโตใหญ่ทางปัญญาในท่ามกลางบรรยากาศของการศึกษาผลงานของนักคิดเสรีนิยมชาวฝรั่งเศส

ในช่วงปลายทศวรรษ 2490 กระแสลัทธิมาร์กซิสต์ในมหาวิทยาลัยเซาเปาโล ชี้นสูง นักสังคมศาสตร์จับกลุ่มศึกษาหนังสือเรื่อง *Capital* ของมาร์กซ์ การสัมมนาอย่างเป็นทางการเริ่มต้นในปี 2501 โดยที่มีการสัมมนาติดต่อกันถึง 5 ปี ผู้ร่วมสัมมนาประกอบด้วย นักวิชาการจากหลากหลายสาขา นอกจากการ์โดโซ (สังคมวิทยา) แล้ว ก็มีนักเศรษฐศาสตร์ ดังเช่นปอล ซิงเกอร์ (Paul Singer) นักปรัชญาดังเช่น โฆเซ อาร์ตูร์ จิอันน็อตติ (José Artur Giannotti) และนักวรรณคดีดังเช่นโรแบร์โต ชวอร์ตส์ (Roberto Schwartz) ผลการศึกษาลัทธิมาร์กซ์ก่อให้เกิดงานวิชาการจำนวนมาก เพอร์รี แอนเดอร์สัน (Perry Anderson) มาร์กซิสต์คนสำคัญแห่งประเทศอังกฤษ อดีตบรรณาธิการวารสาร *New Left Review* พบว่า งานวิชาการของมาร์กซิสต์ชาวบราซิลเหล่านี้มีความลุ่มลึกอย่างน่าประหลาดใจ มีการวิพากษ์งานของ Althusser, Feuerbach และสำนักแฟรงก์เฟิร์ต (Frankfurt School) ความเคลื่อนไหวในการศึกษาลัทธิมาร์กซิสต์ในช่วงปลายทศวรรษ 2490 มีผลต่อการเติบโตของหน่อลัทธิมาร์กซิสต์ในมหาวิทยาลัยเซาเปาโลในเวลาต่อมา

ในปี 2507 ทหารยึดอำนาจการปกครอง การ์โดโซลี้ภัยไปอยู่ประเทศชิลี ครั้นเมื่อกระแสการต่อต้านเผด็จการทหารขึ้นสูง การ์โดโซกลับปิตุภูมิมาตุคามในปี 2511 คราวนี้มาจัดตั้งสถาบันวิจัยชื่อ Cebrap โดยได้รับเงินอุดหนุนจากมูลนิธิฟอร์ด แม้ภารกิจหลักอยู่ที่การศึกษาสังคมบราซิลภายใต้ระบอบเผด็จการทหาร แต่การ์โดโซยังคงเป็นมาร์กซิสต์ และมีงานวิชาการเกี่ยวกับลัทธิมาร์กซิสต์ โดยที่ในเวลาต่อมาก้าวล่วงไปศึกษาทฤษฎีพึ่งพา (Dependency Theory)

ในปี 2521 การ์โดโซกระโดดขึ้นเวทีการเมืองเป็นครั้งแรก โดยลงเลือกตั้งเป็นวุฒิสมาชิกแห่งเซาเปาโล (São Paulo) แต่ได้คะแนนเป็นที่สอง ครั้นในปี 2525 เมื่อผู้ที่ได้รับเลือกเป็นวุฒิสมาชิกแห่งเซาเปาโลลาออกไปเป็นผู้ว่าการ การ์โดโซซึ่งได้คะแนนเลือกตั้งเป็นที่สองเลื่อนขึ้นไปรับตำแหน่งวุฒิสมาชิกแทน

ในปี 2527 มีการเดินขบวนต่อต้านรัฐบาลเผด็จการทหารตามเมืองใหญ่ๆ จนผู้นำฝ่ายทหารต้องล่าถอย และรัฐสภาเลือกพลเรือนชื่อ Tancredo Neves ดำรงตำแหน่งประธานาธิบดี แต่เนเวสถึงแก่กรรมก่อนพิธีสาบานตัวเพื่อรับตำแหน่ง รองประธานาธิบดีคือ โฆเซ ซาร์เนีย (José Sarney) ขึ้นดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีแทนในระหว่างปี 2528-2531 ในช่วงเวลาดังกล่าวนี้ สังคมบราซิลอยู่ในภาวะคุกกรุ่น เนื่องจากอัตราเงินเฟ้อสูงถึงปีละ 200%

การ์โดโซลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นนายกเทศมนตรีแห่งเซาเปาโล แต่แพ้การเลือกตั้ง ในปี 2527 ในปีต่อมา เขากลับมาเป็นวุฒิสมาชิก และขึ้นสู่ตำแหน่งประธานวุฒิสภาในปี 2531

ในปีนั้นเอง การ์โดโซ่ร่วมกับมิตรสหราชอาณาจักรจัดตั้งพรรคการเมืองใหม่ชื่อ Brazilian Social Democratic Party (PSDB) ยึดนโยบายสังคมนิยมคู่เคียงกับพรรคสังคมนิยมในยุโรป ทั้งนี้เพื่อเตรียมการเลือกตั้งภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่

การเลือกตั้งประธานาธิบดีในปี 2532 เป็นการแข่งขันกันระหว่างเฟอร์นันโด กอลเลอร์ (Fernando Collor e Melo) แห่งพรรคขบวนการประชาธิปไตย (Brazilian Democratic Movement Party = PMDB) กับหลุยส์ อินักซิโอ ดา ซิลวา (Luis Inacio da Silva) แห่งพรรคกรรมกร (Partido dos Trabalhadores = PT) กอลเลอร์ชนะการเลือกตั้ง ตัวแทนพรรคสังคมนิยมประชาธิปไตยแพ้การเลือกตั้ง ในเวลาต่อมา การ์โดโซ่หนุนให้พรรค PSDB เข้าร่วมรัฐบาล แต่ยังไม่ทันมีข้อตกลงในเรื่องนี้ กอลเลอร์ลาออกจากตำแหน่งประธานาธิบดีในเดือนธันวาคม 2535 ก่อนที่รัฐสภาจะลงมติถอดถอนในข้อหาฉ้อราษฎร์บังหลวง อิตาลี ฟรังโก (Itamar Franco) รองประธานาธิบดีเลื่อนขึ้นมารับตำแหน่งประธานาธิบดี พรรค PSDB เข้าร่วมรัฐบาล การ์โดโซ่ได้รับแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง

ในระหว่างที่ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีการคลังนี้เอง การ์โดโซ่ก็สร้างชื่อเสียงให้ตัวเองในการปราบภาวะเงินเฟ้อจนอยู่หมัด อัตราเงินเฟ้อซึ่งเคยสูงถึงเดือนละ 50% ลดเหลือเดือนละ 2% แต่ผลงานที่มีผลต่อชะตากรรมทางการเมืองของการ์โดโซ่ในเวลาต่อมา ก็คือ การออกเงินตราสกุลใหม่ที่เรียกว่า รีอัล (real) เพื่อใช้แทนเงินตราเดิม แผนการออกเงินตราสกุลใหม่หรือที่เรียกว่า Plano Real ประกาศใช้ในเดือนกรกฎาคม 2537 โดยกำหนดอัตราแลกเปลี่ยนในระดับ 1 รีอัลเท่ากับ 1 ดอลลาร์อเมริกัน แม้ที่จริงแล้ว ความคิดที่จะออกเงินตราสกุลใหม่มีมาก่อนแล้วในยุครัฐบาลประธานาธิบดีซาร์เนีย (2528-2531) แผนการในครั้งนั้น ก็คือ การออกเงินตรา Cruzado แต่ไม่ประสบความสำเร็จ

การ์โดโซ่กระโดดลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นประธานาธิบดีในเดือนตุลาคม 2537 ในเวลานั้น การ์โดโซ่เป็นขวัญใจของชาวบราซิล เนื่องจากความสำเร็จในการแก้ปัญหาเงินเฟ้อและการออกเงินตราสกุลใหม่ ด้วยเหตุดังนี้ เขาจึงชนะการเลือกตั้งอย่างไม่ยากเย็น อย่างไรก็ตาม การ์โดโซ่ขาดฐานการเมืองอันแข็งแกร่งในรัฐสภา จึงจำเป็นต้องดึงพรรคการเมืองต่างๆ มาเป็นพันธมิตร แต่การดึงพรรคแนวร่วมเสรีนิยม (Liberal Front = PFL) มาร่วมรัฐบาล ทำให้เพื่อนร่วมอุดมการณ์มองการ์โดโซ่ด้วยสายตาแปลกแยก เพราะพรรค PFL มีประวัติเป็นฐานของรัฐบาลเผด็จการทหารมาก่อน

เมื่ออายุประธานาธิบดีใกล้สิ้นสุด การ์โดโซ่ผลักดันให้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญ เพื่อให้ประธานาธิบดีลงสมัครรับเลือกตั้งสมัยที่สองได้ จนการแก้ไขรัฐธรรมนูญลุล่วงเมื่อต้นปี 2540 การ์โดโซ่ชนะการเลือกตั้งอีกครั้งหนึ่งในเดือนตุลาคม 2541 เขาจะดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีแห่งบราซิลไปจนถึงปี 2545

เมื่อการโดโซรับตำแหน่งประธานาธิบดีสมัยแรกในเดือนมกราคม 2538 บราซิลต้องตั้งรับผลกระทบจากการลดค่าเงินเปโซของเม็กซิโก หรือที่เรียกว่า Tequila Effect และสามารถฝ่าวิกฤติการณ์ครั้งนั้นมาได้ เมื่อการโดโซรับตำแหน่งประธานาธิบดีสมัยที่สองในเดือนมกราคม 2542 เงินรีอัล อันเป็นประดิษฐกรรมของการโดโซเอง มีอันเป็นไป เริ่มต้นด้วยการขยายขอบอัตราแลกเปลี่ยน (exchange rate band) และต่อมาต้องปล่อยให้เงินรีอัลมีค่าลอยตัว

การโดโซก็คุ้นเคยกับปัญญาชนละตินอเมริกาหลากหลายที่กระโดดขึ้นเวทีการเมือง ในจำนวนนี้ รวมบาร์กัส โยซา (Vagas Llosa) นักเขียนนามกระเดื่องแห่งเปรู โรมูโล กัลเลแกส (Rómulo Gallegas) ประธานาธิบดีคนแรกหลังสงครามโลกครั้งที่สองแห่งเวเนซุเอลา และกิดิ เตลลา (Guido di Tella) นักประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ (ศิษย์เก่า St. Anthony College มหาวิทยาลัยอ็อกซ์ฟอร์ด) อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศแห่งอาร์เจนตินา การโดโซเพียงแต่สืบทอดจารีตของปัญญาชนละตินอเมริกาในการดำเนินบทบาททางการเมือง

แม้การโดโซมีประวัติเป็นคอมมิวนิสต์ และได้ชื่อว่าเป็นปัญญาชนมาร์กซิสต์ แต่การโดโซได้รับการยอมรับจากชนชั้นปกครองอเมริกัน การที่วารสาร *Foreign Affairs* (July/August 1995) ตีพิมพ์บทสัมภาษณ์ประธานาธิบดีการโดโซอาจเป็นประจักษ์พยานของความข้อนี้ เหตุที่การโดโซได้รับการยอมรับจากชนชั้นปกครองอเมริกัน เป็นเพราะการโดโซยึดกุมนโยบายเศรษฐกิจเสรีนิยมสมัยใหม่ (Neo-Liberalism) อันเป็นการดำเนินนโยบายตามฉันทามติแห่งวอชิงตัน หรือ Washington Consensus แนวนโยบายดังกล่าวนี้ฝังรากในชิลี และขยายสู่เม็กซิโกยุคประธานาธิบดีซาลินาส (Carlos Salinas de Gortari) อาร์เจนตินายุคประธานาธิบดีเมเน็ม (Carlos Saul Menem) เปรูยุคประธานาธิบดีฟูจิโมริ (Alberto Fujimori) และบราซิลยุคประธานาธิบดีคอลเลอร์ (Fernando Collor de Mello) การโดโซเพียงแต่ดำเนินนโยบายเศรษฐกิจเสรีนิยมสืบต่อจากยุครัฐบาลคอลเลอร์เท่านั้น

การปฏิบัติตาม Washington Consensus ไม่เพียงแต่ทำให้การโดโซได้รับการยอมรับจากชนชั้นปกครองอเมริกัน และได้รับความช่วยเหลือจากกองทุนการเงินระหว่างประเทศโดยง่ายเท่านั้น หากยังทำให้เขาเป็นที่ยอมรับจากกลุ่มทุนภายในบราซิลอีกด้วย การโดโซหวังว่านโยบายการแก้ปัญหาเงินเฟ้อและการแก้ปัญหาความยากจนจะช่วยให้เขามีฐานการเมืองในหมู่คนจน แต่ปัญญาชนฝ่ายซ้ายพากันผิดหวังที่การโดโซเดินตามแนวทาง Washington Consensus และตั้งพรรคการเมืองเอียงขวามาเป็นพันธมิตร

การโดโซขึ้นสู่ตำแหน่งสูงสุดทางการเมืองจากความสำเร็จในการรักษาเสถียรภาพของราคา แต่วิกฤติการณ์เงินรีอัลและภาวะถดถอยทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นครั้งนี้ อาจมีผลกระทบอย่างใหญ่หลวงต่อชีวิตทางการเมืองของการโดโซเอง